

Les afinitats electives

Carles Montpart Tura

En el seu moment, ja vam donar notícia des d'aquestes pàgines de l'oportunitat que suposava l'aparició de la nova col·lecció de clàssics "Bernat Metge Universal". Fins ara, n'han aparegut set títols, tres dels quals han estat comentats en aquesta secció de latortugaavui: Robinson Crusoe (núm. 107), Cap al far (núm. 113) i Crim i càstig (núm. 120). Avui ens apropem a la nova traducció que ens proposa aquesta col·lecció de la novel·la Les afinitats electives, de Johann W. von Goethe.

Infantesa i joventut

Johann Wolfgang von Goethe (Frankfurt del Main, 1749 – Weimar, 1832) era fill de Johann Caspar Goethe i de Catharina Elisabeth Textor. Mentre que el pare provenia d'una família de pagesos, artesans i hostalers, la mare era una dona culta i d'una gran sensibilitat que pertanyia a una família d'erudits i juristes del sud-oest d'Alemanya. Johan Caspar va ser en certa manera un jurista fracassat —va aspirar sense èxit a una plaça de la Magistratura de Frankfurt—, però la gran fortuna que va heretar del seu pare i el títol que va comprar de conseller imperial li van permetre dedicar-se a les seves aficions personals i a la formació dels seus fills Cornelia i Johann Wolfgang (els altres quatre fills van morir prematurament).

El petit Goethe, doncs, sota la mirada d'un pare conservador i sever, va aprendre llengües clàssiques, francès i anglès, així com dibuix, música, equitació i esgrima, una educació elevada com corresponia a una família burgesa de prestigi i amb grans aspiracions. Goethe estava especialment dotat per al dibuix, i va deixar retrats, dibuixos i aquarel·les dels paisatges i edificis que va veure en el transcurs dels seus viatges. També tocava el piano i, segons un parent llunyà de Felix Mendelssohn, "no ho feia malament".

Segurament amb el desig de fer del seu fill el jurista que ell no va poder ser, l'any 1765 el seu pare el va enviar a Leipzig a estudiar Dret. De totes maneres, Goethe no es va dedicar d'una manera especial a aquests estudis. Seguia rebent classes de dibuix, tocava el violoncel i freqüentava els cercles literaris de Leipzig, on va fer amistat amb l'erudit Ernst Wolfgang Behrisch, que li va donar alguns consells per a la seva incipient vocació literària i va esdevenir el seu primer crític.

Després d'una interrupció dels estudis per una greu afecció pulmonar, Goethe es llicencia en Dret i, també per iniciativa del seu pare, es trasllada a Estrasburg amb l'objectiu d'obtenir el grau de doctor a la universitat. Sense que els estudis el segueixin interessant, en aquesta ciutat Goethe coneix Johann Gottfried Herder, filòsof, historiador i estudiós de la literatura, que va familiaritzar el jove jurista amb els poemes i les cançons populars de les diferents tradicions europees. Influït per Herder, segons el qual en les manifestacions literàries i musicals populars s'hi

troba l'ànima dels pobles que les reciten i canten, Goethe recorre a cavall Alsàcia per tal de recopilar les cançons populars d'aquesta regió d'Alemanya.

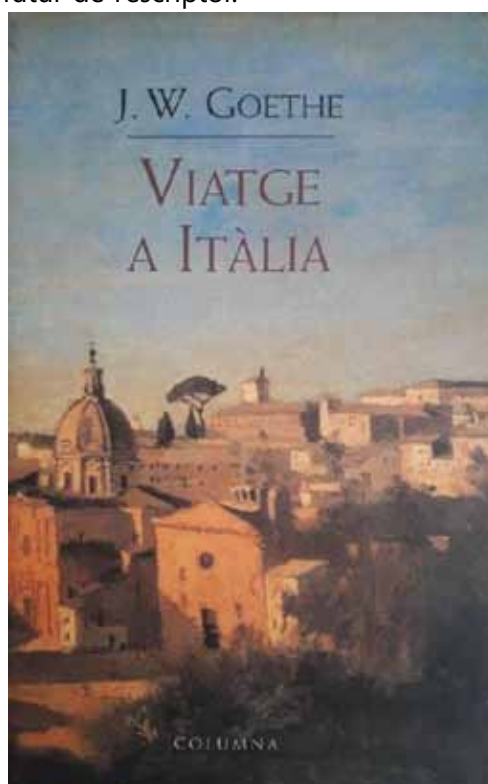
Després de no haver obtingut el grau de doctor, Goethe es desplaça a Wetzlar, una ciutat propera a Giessen, l'actual capital del land de Hessen, on el futur poeta i escriptor es dedica al llarg de quatre anys a exercir sense ganes d'advocat de la cort imperial. En aquesta època, l'entorn familiar de Goethe ja accepta que el futur del jove Johann Wolfgang no es troba en el món del dret.

Els anys de maduresa

L'any 1774 Goethe coneix Karl August von Sachsen-Weimar-Eisenach, el príncep del ducat de Weimar. Entre tots dos sorgeix una amistat que serà crucial per al futur de l'escriptor.

El príncep —que serà qui afegirà la partícula *von* al seu cognom, fet que provocarà protestes entre la noblesa— convida Goethe a Weimar i ell decideix quedar-se a la ciutat i convertir-se en funcionari del ducat. És en aquesta ciutat que Goethe manté una relació platònica amb Charlotte von Stein, set anys més gran que ell, una amistat que durarà deu anys i que generarà un conjunt epistolar de més de 1.700 cartes.

L'any 1786 Goethe obté una generosa llicència del duc i interromp les seves activitats oficials a Weimar —de fet, es trobava a Carslbad fent una cura— per passar una llarga temporada a Itàlia, entre el setembre d'aquest any i l'abril de 1788. L'estada a

Itàlia és una època feliç i des preocupada per a Goethe, que es fa passar per un comerciant aficionat a la pintura i fa servir el pseudònim de Johann Philipp Möller. Fent breus etapes a Verona, Vicenza, Pàdua i després d'una estada de dues setmanes a Venècia, Ferrara, Bolonya, Florència i Perusa, Goethe arriba a Roma, on freqüenta artistes alemanys com ara Tischbein, que va pintar el seu retrat més cèlebre l'any 1787.

Més endavant, Goethe va visitar el sud de la península Itàlica i Sicília, acompanyat per Christoph Heinrich Kniep, pintor i gravador encarregat d'il·lustrar el viatge. Després d'una petita aturada a Nàpols, Goethe va arribar a Palerm. En una carta datada el 3 de desembre del 1786, és a dir, només tres mesos després de la seva partença, Goethe veia ja en aquell viatge «una vertadera renaixença... Un segon naixement». A partir de les notes preses durant el viatge, Goethe va escriure força més endavant, en forma de dietari, el seu apassionant llibre *Viatge a Itàlia*, que va sortir publicat per parts entre 1813 i 1829.

Quan torna a Weimar, distanciat d'antigues amistats com Herder i Charlotte von Stein, l'escriptor es casa amb Christiane Vulpius, amb qui va tenir cinc fills dels quals només en va sobreviure un, August.

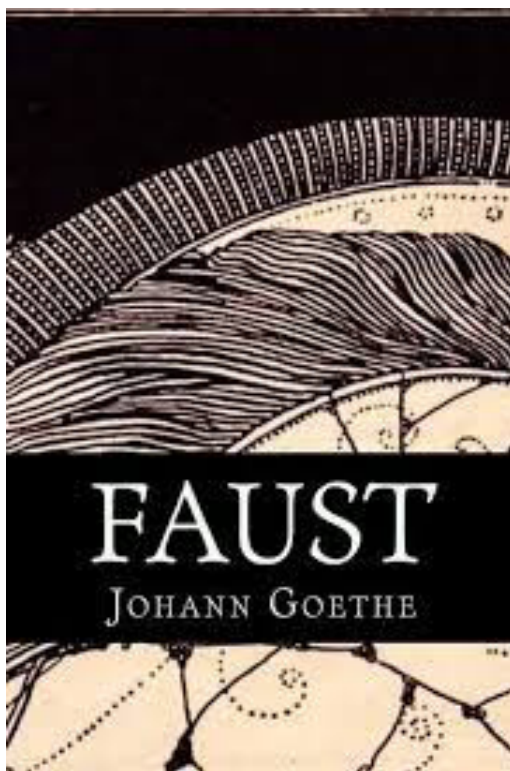
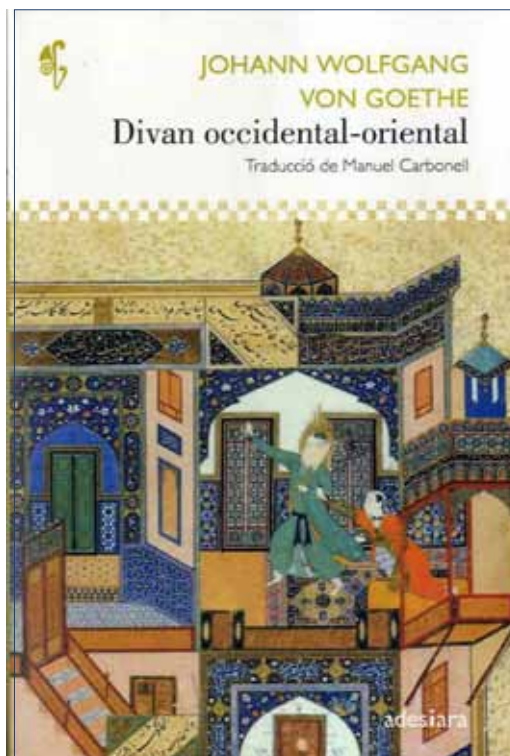
A mesura que avança la seva activitat literària i científica i

augmenta la seva fama, Goethe va quedant eximit de la feina administrativa del ducat i se centra gairebé en exclusiva en la inspecció i direcció de les institucions culturals més importants, com les biblioteques, els museus o la Universitat de Jena. L'any 1794 coneix Schiller, amb qui establirà una amistat fecunda i duradora, de la qual ha quedat un interessant epistolari.

Goethe es va mantenir sempre molt distanciat tant de la Revolució Francesa com dels esdeveniments bèl·lics que es va veure obligat a viure de molt a prop. L'autor opinava que en temps convulsos cal retirar-se a cultivar el "foc sagrat de la ciència i de l'art" per tal que, quan tornin temps més assossegats, no falti "l'indispensable foc prometeic". Goethe va morir el 22 de març de 1832 a Weimar, als 82 anys. Com és sabut, les seves últimes paraules, després d'una misteriosa «W» que va traçar en l'aire, van ser: «Mehr Licht! Mehr licht!» («Més llum! més llum!»), interpretades de manera ben diferent. Alguns hi han vist la desesperació d'un gran home per no haver pogut abastar prou coneixements durant la seva vida, mentre que d'altres, com per exemple Friedrich von Müller, les han considerades simplement una petició perquè li obrissin la finestra i poder tenir encara l'ocasió de contemplar la llum del dia.

Entre la Il·lustració i el Romanticisme

Hem de situar la figura de Goethe en un moment crucial per a la cultura, la filosofia i la literatura europea a cavall entre els segles

XVIII i XIX. Juntament amb Schiller, Goethe va pertànyer a l'anomenat Classicisme, un corrent estètic que s'ha de situar dins del perímetre marcat per la Il·lustració i el Romanticisme, que es caracteritza pel postulat de l'ordre i la mesura, tant en l'art com en la política, per una atenció especial als autors de l'antiguitat grecolatina i per creure que l'harmonia de l'art de la bellesa és una anticipació de la idea de la llibertat.

Goethe se sol situar dins l'anomenat *Sturm und Drang* ("Tempesta i impuls"), un moviment que pretenia ampliar els principis de la Il·lustració i que, a la idea que la raó és l'única instància que regeix la vida de l'home, hi afegeix una aposta pel sentiment i les passions com a motor de l'activitat creadora. Malgrat que en la seva obra s'hi poden trobar elements precursors del Romanticisme, per a Goethe el moviment romàntic es corresponia amb el que és "malaltís" i el Classicisme amb el que és "sa". Des del punt de vista musical, per exemple, Goethe va mantenir sempre una gran distància amb l'obra del seu coetani Ludwig van Beethoven, considerat l'últim músic clàssic i el primer romàntic.

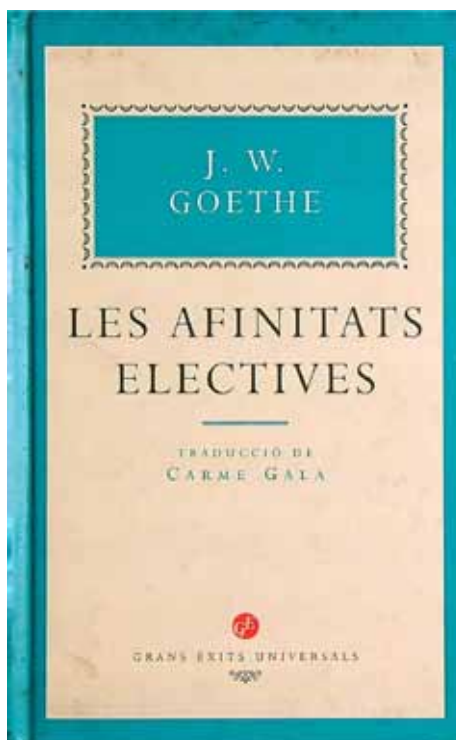
Obra literària en català

A part de la seva formació jurídica, Goethe es va interessar per altres branques del coneixement com ara la geologia, la química o la medicina, que el van portar, per exemple, al descobriment de l'os intermaxil·lar. També es va interessar per la botànica i va publicar un assaig sobre la metamorfosi

de les plantes: *Versuch die Metamorphose der Pflanzen zu erklären* (1790). En aquest estudi intenta establir una teoria general sobre la morfologia dels vegetals reconeixent l'analogia de la forma dels cotiledons, de les flors o les fulles. També va fer un esbós d'una teoria de l'evolució entre els vegetals i en relacionà la morfologia amb la filogènesi, visions molt avançades en la seva època. En l'àmbit de l'òptica, Goethe és també l'autor d'una teoria important sobre la percepció del color.

Pel que fa a l'obra literària, disposem en català de traduccions de totes les seves obres narratives més importants: *Les desventures del jove Werther* (traducció de Joan Alavedra, Catalònia, 1929, amb diverses reedicions; amb el títol *Les penes del jove Werther*, traducció de Manel Pla, Tusquets, 2002; amb el títol *Les tribulacions del jove Werther*, traducció de Joan Fontcuberta, Vicens Vives, 2013), *Anys d'aprenentatge de Wilhelm Meister* (traducció de Josep Murgades, Edicions 62, 1985), *Les afinitats electives* (traducció de Carme Gala, Edicions Proa, 1991), *Viatge a Itàlia* (traducció de Rafael M. Bofill i pròleg de J. Muñoz Millanes, Columna, 1996), *De la meua vida. Poesia i veritat* (traducció de Núria Mirabet i Cucala, Montflorit, 2009),.

Pel que fa a la poesia, tenim en català el volum *Poesies* (Proa, 2000), a cura de Miquel Desclot i amb traduccions, entre d'altres, de Joan Maragall i *Divan occidental-oriental* (traducció de Manuel Carbonell, Adesiara, 2019). Quant a l'extensa producció teatral de Goethe, també disposem en català de la majoria de

títols, alguns d'ells no reeditats des de fa anys: *Ifigènia a Tàurida* (traducció de Joan Maragall, L'Avenç, 1898; edició crítica de Francesco Ardolino amb pròleg de Lluís Quintana, Comanegra/ Institut del Teatre, 2020), *La Marguerideta: escenes del Faust* (versió de Joan Maragall, L'Avenç, 1904), *Torquato Tasso* (traducció de Josep Lleonart, 1908), *Herman i Dorotea i altres obres* (traducció de Josep Lleonart, Editorial Catalana, 1918), *Goetz de Berlichingen* (traducció de Manuel Raventós, Editorial Catalana, 1919), *Egmont* (traducció de Joaquim Pena, Institució del Teatre de la Generalitat de Catalunya, 1937), *Faust* (traducció de Josep Lleonart, Edicions Proa, 1938; traducció de Joan Ortola, Riurau Editors, 2009).

Una tragèdia burgesa entre dues obres mestres

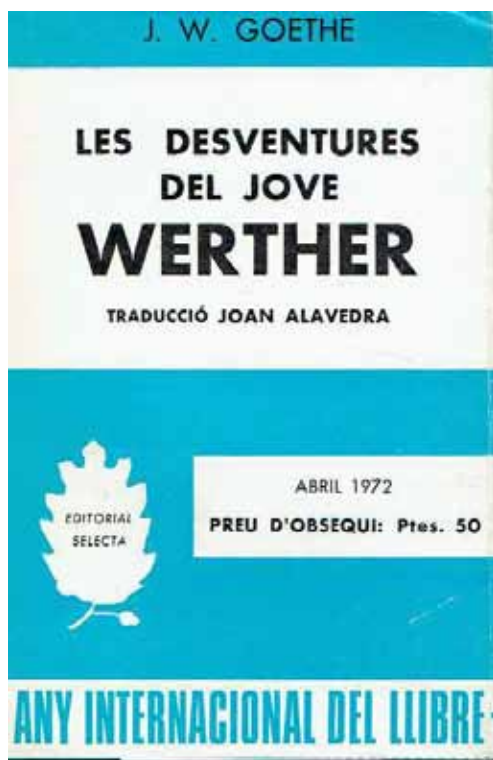
No hi ha dubte que, d'entre les obres narratives de Goethe, *Les desventures del jove Werther* és la més popular i la més llegida encara actualment. Es tracta d'un llibre que ja en el moment de la seva publicació la tardor del 1774 va causar un gran renou, ja que es va veure com una apologia del suïcidi i un atac a la moral establerta. Malgrat això, tothom devorava "el Werther", molts joves es vestien a la manera d'aquest personatge (frac blau, armilla i pantalons grocs) i moltes noies a la manera de la seva estimada Lotte (vestit blanc amb llaços de color rosa al pit i a les mànigues). Un dels seus lectors més il·lustres va ser el mateix Napoleó, que el portava a sobre durant la campanya d'Egipte i confessava que

l'havia llegit sis o set vegades.

L'altra gran composició de l'autor alemany és, com és sabut, el *Faust*, una obra de teatre tràgica en dues parts escrita majoritàriament en vers i a la redacció de la qual Goethe va dedicar una bona part de la seva vida. El 22 de juliol de 1831, vuit mesos abans de morir, Goethe acabava la segona part del seu gran poema, i un mes després segellava el manuscrit i donava ordres que no es publicués fins després de la seva mort. El llibre va aparèixer el 1833. La figura creada per Goethe s'inspira en un personatge real, Johannes Faust, un astròleg, nigromant i curandero nascut a Knittlingen (Württemberg) pels volts de 1480 i el tema de l'obra és el del pacte amb el diable. La primera part, d'un sol acte, és de lectura fàcil i agradable i té la dimensió ordinària de qualsevol representació teatral. La segona, per cinc actes, és tan extensa que resulta impossible de dur a escena.

Les afinitats electives (Editorial Alfa, 2023, col·lecció Bernat Metge Universal) ja havia estat traduïda, com hem dit més amunt, per Carme Gala l'any 1991. Ara el lector català la pot trobar en una nova traducció a càrrec de Carlota Gurt Daví i encapçalada per un pròleg de Simona Skrabec. La traductora, que confessa a l'epíleg titulat "Triar, triar, triar" que "traduir Goethe és un pes, una responsabilitat i un honor. I fa por. Molta. Sobretot si és el primer text de més de dos segles que tradueixes" (ed. cit., p. 327), pensem que se n'ha sortit molt bé en l'esforç que representa bastir una llengua d'arribada

en canvi, formada

En aquest novel·la

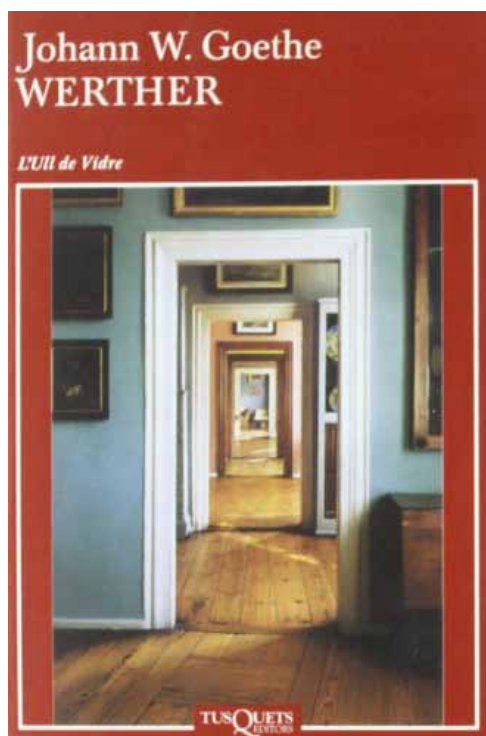
que flueixi amb facilitat per a un lector actual i que, al mateix temps, mantingui un cert to d'estil clàssic.

L'escriptora i traductora explica una mica més endavant la seva opció més detalladament: "Una llengua massa anacrònica expulsaria el lector, i a més produiria un efecte mentider d'allunyament respecte el fons del text, perquè l'anacronisme contagiaria les idees que s'hi exposen i els donaria un aire d'estranyament i d'antigalla, mentre que crec que, precisament, una de les virtuts de *Les afinitats electives* és que desplega moltes idees sobre el món —sobre el matrimoni, l'amistat, els coneixements, els afectes, el sentit de la vida, etc.— que es poden trasplantar directament a l'actualitat" (ed. cit., p. 328).

l'autor situa dos personatges que han retrobat l'amor —l'Eduard i la Charlotte— en un plàcid entorn rural que es veurà alterat per l'aparició primer d'Otto, un capità amic de l'Eduard, i després d'Otilie, una neboda i afillada de Charlotte. Les forces d'atracció que es desencadenen entre els quatre personatges són comparades per Goethe a les misterioses relacions químiques d'atracció i rebuig que es donen entre alguns minerals, un concepte científic que dona precisament nom a la novel·la. El nous aparellaments que sorgiran d'aquestes atraccions donen peu a Goethe a reflexionar sobre el conflicte entre l'ordre moral i les passions i sobre la renúncia que cal observar per mantenir l'harmonia social.

En relació a l'actualitat que la traductora comenta respecte de la trama de *Les afinitats electives*, en pot ser una bona mostra aquesta opinió d'un comte amic dels protagonistes: "Ens agrada massa imaginar que les coses mundanes, i en especial les unions matrimonials, són perdurables, i pel que fa a aquestes, el que veiem una vegada i una altra als sainets ens indueix a creure-hi, en aquesta fantasia que no concorda amb la manera com funciona el món. En la comèdia, veiem el casament com a objectiu últim d'un desig que es posterga diversos actes a causa de tot d'impediments, i just quan s'aconsegueix, cau el teló i la satisfacció del moment ens ressona per dins. El món no va així: després d'això, la funció continua rere el teló, i si es torna a apujar no volem veure ni sentir res del que hi passa" (ed. cit., p. 112).

El tràgic final, que acaba amb la vida de dos dels personatges principals —els que no s'han resistit a les satisfaccions del desig—, serveix a Goethe, doncs, per indicar que sobreviuen aquells que són capaços d'acceptar les renúncies. Sovint s'ha indicat que aquest tema —el de la renúncia— s'erigeix com un autèntic *leitmotiv* de les obres de maduresa de Goethe, en tant que segons l'autor és el preu que s'ha de pagar per l'existència d'un comunitat digna d'éssers humans.

Aquesta novel·la, pensada inicialment per ser incorporada a l'altra gran obra narrativa de Goethe, *Els anys d'aprenentatge de Wilhelm Meister*, finalment es va publicar com a obra independent l'any 1809. L'any 1997 els germans Paolo i Vittorio Taviani van estrenar una versió cinematogràfica lliure d'aquesta novel·la, que van situar a la Toscana, amb Isabelle Huppert com a Charlotte, Fabrizio Bentivoglio com a Otto, Jean-Hugues Anglade en el paper d'Eduard i Marie Gillain en el d'Ottilie. ■